

CONTRIBUȚIA BIBLIOTECII ÎN SPRIJINUL DEZVOLTĂRI COMPETENȚELOR SOCIALE, CIVICE ȘI INTERCULTURALE

Natalia GHIMPU,
specialist principal BNRM

Forurile Internaționale Bibliotecare — Federația Internațională a Asociațiilor Bibliotecare (IFLA), Asociația Bibliotecarilor Americani (ALA), Asociația Bibliotecarilor din Țările Nordice, UNESCO în Manifestul pentru bibliotecile publice pun accentul pe funcția educativă a bibliotecilor, pe funcția socială, recomandă ca bibliotecile să se implice în procesul de integrare socială a tuturor membrilor societății.[11] În rezultatul inițiativelor și recomandărilor s-a amplificat activitatea bibliotecilor publice, universitare și speciale în prestarea de servicii diferențiate tuturor membrilor comunității indiferent de statutul social. Conceptul Societatea Informațională pentru Toți accentuează integrarea și crearea de noi produse și servicii informaționale care ar asigura accesul, participarea și egalitatea pentru toți cetățenii, la sursele de informație. [7]

UNESCO declară că educația non formală pe care o oferă bibliotecile se bazează pe dreptul tuturor membrilor comunității și duce la o educație de calitate, care satisface necesitățile de bază de învățare și îmbogățește viața. [5] Un accent deosebit se pune și pe grupurile vulnerabile și grupurile de risc unde educația non formală urmărește să dezvolte întregul potențial al fiecărui individ dezvoltând competențe sociale, civice și interculturale.[11] De asemenea, UNESCO a lansat termenul educația cerințelor speciale, care accentuează adaptarea, completarea și flexibilizarea educației pentru anumiți membri ai societății, în vederea egalizării șanselor de participare și incluziune. Bibliotecile devin mai bune în educarea non formală a tuturor membrilor societății din comunitățile în care sunt amplasate. [10] Orientările Politicii UNESCO evidențiază următoarele principii cu privire la educația non formală dezvoltând competențe sociale, civice și interculturale precum:

- Incluziunea și calitatea sunt reciproce;
- Accesul și calitatea sunt legate, se consolidează reciproc;
- Calitatea și echitatea sunt esențiale pentru asigurarea educației non formale. [5]

Bibliotecile prietenoase sunt incluzive, efective, promovează modul sănătos de viață, încurajând participarea comunităților, se bazează pe respectarea drepturilor fiecăruia. Bibliotecile asigură o educație non formală de calitate pentru toți, prin servicii de calitate, aranjamente organizaționale, utilizarea resurselor și parteneriatelor. Serviciile oferite sprijină necesitățile speciale și sunt percepute ca parte componentă a misiunii, filozofiei, valorilor, practicilor și activității bibliotecilor. Bibliotecile care se implică în educația non formală incluzivă trebuie să ofere o viziune clară pentru îmbunătățirea oportunităților educaționale non formale ale tuturor membrilor comunității. Implementarea eficientă a sistemelor educaționale non formale incluzive, în biblioteci, este responsabilitatea partajată a instituțiilor de învățământ, a liderilor și a factorilor

de decizie. Educația non formală incluzivă se bazează pe faptul precum că toți membrii societății sunt diferiți:

- toți membrii comunității pot să învețe
- se deosebesc prin diferite abilități, vârste, genuri, etnii, condiții sociale etc.
- sistemul educației non formale se schimbă pentru a se potrivi momentului și comunității.

Factori ai educației non formale	Abordarea „specială”	Abordarea „incluzivă”
Biblioteca	Modificări/adaptări	Fiecare membru al comunității este așa cum este
Oportunități de participare	Participare în echipă indiferent de interesele individuale	Egale pentru toți participanții
Dreptul fiecăruia la educație non formală	Participarea realizată într-un mod „special” (ținând cont de fiecare participant)	Identificat și realizat

Educația non formală în biblioteci trebuie să țină cont de principiul recunoașterii necesității și paralel să vină cu noi propuneri inovative:

1. Educația non formală **este universală**. Toți membrii comunității învață într-un mediu comun, incluziv, alături de semenii lor.
2. Educația non formală **este individualizată/personalizată**. Performanța fiecăruia se bazează pe potențialul și interesele lui, valorifică forțele individuale și răspunde necesităților lui.
3. Educația non formală **este flexibilă și se adaptează continuu** necesităților celor ce învață.

Bibliotecile țin cont și propun modalități participative de implicare a membrilor comunității în procesul de luare a deciziilor la managementul de organizare și funcționare a activității lor:

1. Personalizarea **responsabilităților** – implicarea individuală a utilizatorilor la organizarea activităților culturale și servicii bazate pe interese sociale cu propuneri concrete pentru programul activităților.
2. **Elaborarea regulilor în bibliotecă** de utilizatori (stabilirea regulilor, membrii comunității vor fi mai motivați să le respecte dacă vin de la ei). Regulile fiind corecte și să corespundă cerințelor (limbă, cultură, vârstă, apartenență religioasă etc.) tuturor membrilor comunității.
3. **Implicarea participativă** a utilizatorilor **în amenajarea spațiului prietenos în biblioteci**, prin luarea în calcul a propunerilor de design mai potrivite a diverselor spații funcționale: sala de lectură, sala de împrumut la domiciliu, sala de Robotică, sala pentru copii preșcolari, sala pentru maturi etc. [3]
4. **Bugetarea participativă** este inițiativa de promovare și implementare a bugetării participative ca instrument de educație non formală și implicare civică a membrilor comunității. Membrii

comunităților prezintă ideile pentru proiecte pentru bugetarea participativă și astfel capătă oportunitatea de a-și vedea ideile transpuse în proiecte reale. [12]

5. Oferirea unui **mediu bazat pe încredere** de comunicare, de exprimare a propriei păreri în diferite aspecte ale activității sale, de dezvoltare a propriei personalități.

6. **Informarea permanentă** a membrilor comunității cu planul de activitate a bibliotecii.

Manifestul Bibliotecilor Multiculturale elaborate de Federația Internațională a Asociațiilor de Bibliotecari și Biblioteci (IFLA) afirmă că fiecare individ din cadrul societății globale are dreptul la o serie de servicii de bibliotecă și de informare. Pentru a veni în întâmpinarea diversității culturale și lingvistice, bibliotecile ar trebui:

- să servească totalitatea membrilor comunității fără discriminarea moștenirii culturale și lingvistice;
- să furnizeze servicii și informații în limbile și tipurile de scriere din societatea dată (tipuri de simboluri);
- să ofere acces la o diversă gamă de materiale (documente) și servicii reflectând toate comunitățile și necesitățile;
- să angajeze personal, care să fie pregătit să lucreze și să servească diverse comunități. [6]

Rolul social al bibliotecii este argumentat și susținut de participarea ei la procesele de democratizare a societății. Este promovat conceptul potrivit căruia biblioteca are menirea principală de a fi o instituție a serviciilor sociale civice și interculturale. [7. p. 4]

SERVICII ÎN SPRIJINUL DEZVOLTĂRII COMPETENȚELOR

SOCIALE, CIVICE ȘI INTERCULTURALE:

I. **SERVICIUL „Comunitatea participativă”** – Inaugurarea Unui grup de inițiativă sau grup civic local pe lângă biblioteca publică.

* **Moto** /Guvernarea și dezvoltarea pentru noi și prin noi – nimic fără noi – participarea incluzivă!/
Viziunea grupului de inițiativă sau grup civic local pentru dezvoltarea locală:

- Prin parteneriat - între Administrația Publică Locală (APL) și factorii locali interesați – *mobilizare locală*
- Prin confruntare – dintre factorii interesați și APL/factori decizionali – *organizare comunitară*
- Dezvoltarea locală/comunitară – consecința intervențiilor de toate tipurile [12]

Biblioteca este vizitată de toți membrii comunității și pentru a forma un grup de inițiativă pentru început este necesar ca:

1. **Bibliotecarul** să devină Lider comunitar sau se alege alt lider la întrunirea grupului de inițiativă sau grupului civic local.

2. Ascultarea (ascultarea viziunilor și problemelor oamenilor pentru localitatea concretă, identificarea și prioritizarea problemelor cetățenilor). Mobilizarea comunitară este un proces de creștere a gradului de conștientizare și de îmbunătățire a capacității de rezolvare a problemelor care-i plasează în centru pe cei afectați de probleme, ei atrăgând alți actori locali, inclusiv APL-ul. Scopul mobilizării comunitare este de a aduce împreună un număr mare de oameni pentru a contribui la rezolvarea problemelor la nivel de sat, comună, cartier, oraș și pentru a ajunge la o viziune comună. Valorile mobilizării comunitare corespund necesităților de a dezvolta competențe sociale, civice și interculturale precum – democrația; drepturile omului și egalitatea, inclusiv de gen; echitatea; incluziunea și non- violența prin:

- a vorbi cu utilizatorii, cu prietenii, cu rudele precum și cu vecinii bibliotecii etc. despre problemele și lipsurile din comunitate, de care sunt îngrijorați și solicitarea și părerea persoanelor implicate în discuție pentru a afla dacă și ei sunt afectați de aceleași probleme.
- a propune dacă doresc, să facă parte dintr-un grup de inițiativă și se face un schimb de contacte.
- a propune ca ei să vorbească și cu alți membri ai comunității etc. pentru a afla cine mai este afectat de problemele discutate și pentru a-i invita să se implice în rezolvarea acestor probleme.

3. Documentarea (cercetarea potențialelor soluții). Constituirea și consolidarea Grupului de inițiativă locală/Grupului civic local.

- se stabilește o întâlnire cu persoanele cu care sa discutat, se face o listă de probleme comune, se stabilește o agendă comună de intervenție și se stabilește mecanismul de lucru/activitate (periodicitatea întâlnirilor, modalitatea de comunicare etc.).
- pentru vizibilitatea și legitimitatea grupului se creionează scopul și identitatea grupului de inițiativă.

4. Rezolvarea problemei – întâlnirea cu persoanele oficiale/publice ducerea negocierilor (auto-ajutorare, în parteneriat cu administrația locală/centrală, instituții de educație etc. Se identifică nevoile și necesitățile comunitare (structurarea după importanță).

- oamenii sunt învățați să înțeleagă, să acționeze și să-și rezolve problemele urmând o succesiune de pași, timp în care dobândesc cunoștințele, abilitățile, valorile și convingerile necesare pentru a deveni actori ai propriei schimbări.
- se stabilesc adunări și în timpul adunării Grupului de inițiativă locală/Grupului civic local, în discuții, se votează problema cea mai importantă care necesită rezolvarea cât mai grabnică.

5. Construirea unei organizații comunitare durabile, care să asigure durabilitatea intervențiilor. Principii și Tehnici de mobilizare a resurselor locale. Fundraising și platforme de crowdfunding.

- organizarea comunitară - proces de amplificare a puterii cetățenilor prin unirea forțelor, astfel încât membrii comunității învață să dețină controlul asupra propriilor vieți și asupra mediului.

6. Legalizarea Grupului de inițiativă locală/Grupului civic local

- elaborarea **Regulamentului de organizare și funcționare a** Programului de bugetare/implicare participativă din localitate care cuprinde: Capitolul I. Dispoziții generale, Definiții, Beneficiarii, Domenii de aplicare, Art. 6. Principiile de bază, Prevederi bugetare; Capitolul II. Procedura de solicitare a proiectelor; Capitolul III – Procedura prezentării și votării publice a proiectelor; Capitolul IV – Încheierea acordului de colaborare; Capitolul V - Raportarea; Capitolul VI - Dispoziții finale. [12]
- înaintarea regulamentului către APL-ul local pentru a fi înregistrat oficial la APL.

- se semnează un Acord de parteneriat despre implementarea proiectului între Grupul de inițiativă locală/Grupul civic local și APL-ul local. [12]
 - membrii Grupului de inițiativă locală/Grupului civic local participă la adunarea APL-ului local pentru a monitoriza dacă se discută problemele selectate de membrii comunității și propuse de Grupul de inițiativă locală/Grupul civic local. [12]
- 7. Impactul activității Grupului de inițiativă locală/Grupului civic local:**
- creșterea vizibilității și a imaginii bibliotecii,
 - biblioteca devine centrul comunitar al schimbării,
 - depistarea și rezolvarea problemelor cele mai importante în comunitate,
 - biblioteca devine un spațiu prietenos și democratic,
 - creșterea indicatorilor biblioteconomici de impact,
 - dezvoltă leadershipul,
 - coagulează comunitatea,
 - formează grupuri comunitare active,
 - redă membrilor comunității încrederea în politicieni și permite funcționarilor publici o cooperare eficientă cu cetățenii,
 - este un izvor de idei noi și permite valorificarea potențialului creativ al locuitorilor,
 - transparența de cooperarea dintre primărie și locuitori. Cetățenii activi vor fi inițiați în funcționarea localității, Primăria va învăța să comunice mai bine cu cetățenii și să le vină în întâmpinare,
 - deschide la nivel comunitar dialogul privind investițiile cele mai necesare și cea mai bună utilizare a banilor publici. Reflectarea asupra nevoilor fiecărui grup de interese și asupra dezvoltării întregii comunități oferă oamenilor oportunitatea de a clasifica mai bine scara de valori și de a crește sensibilitatea socială,
 - aprofundează relația cetățenilor cu locul unde locuiesc și face responsabilă gestionarea proprietăților comune, iar conștientizarea faptului că am decis „noi“, reprezintă și conștientizarea responsabilității pentru modul în care proprietatea comună va fi gestionată în viitor,
 - permite cetățenilor să creeze împreună fața viitoare a localității. Locuitorii știu ce le lipsește în localitate și ce ar trebui îmbunătățit, având posibilitatea de a contribui la luarea deciziilor și la generarea soluțiilor.

II. SERVICIUL „Comunicarea multiculturală”

Necesitatea

Republica Moldova este populată de diverse grupuri etnice minoritare precum ucrainenii, găgăuzii, rușii și bulgarii precum și alte naționalități (studenți care își fac studiile). Deasemenea fluxul de refugiați din Ucraina a accentuat în mod deosebit diversitatea componentei demografice. Suntem o țară multiculturală și comunicarea multiculturală înseamnă a dori să cunoaștem mai bine pe semenii noștri, să-i înțelegem și să-i acceptăm, și comunicarea va deveni mai eficientă pentru a dezvolta un stat democratic. [2]

Scopul serviciului este de a promova pacea prin dialog intercultural.

Abilitățile sociale căpătate în rezultatul impactului serviciului

Abilitățile de care au nevoie participanții pentru a realiza sarcinile sociale se numesc *abilități sociale*:

- **limbajul corpului:** contactul vizual, postura,
- **calitățile vocii și folosirea adecvată a acesteia:** tonalitate plăcută, expresivă, prietenoasă,
- capacitatea de a realiza o **conversație:** obișnuința de salutare și de prezentare,
- **prietenia** prin disponibilitatea de a oferi ajutor, de a-i invita pe ceilalți să realizeze activități comune,
- **asertivitatea** vizavi de alte persoane.

Participarea în cadrul serviciului va contribui la dezvoltarea toleranței față de alte persoane/culturi care va fi:

- *concretă* – consecințele urmează a fi clar formulate,
- *corectă* – consecințele urmează a fi anunțate din timp,
- *prietenoasă* – un stil de comunicare prietenoasă, dar fermă.

Deasememena se va schimba comportamentul față de alte persoane/culturi/naționalități:

- se va pune accentul pe ceea ce trebuie de făcut,
- este un proces continuu,
- se oferă exemple demne de urmat,
- se dezvoltă autocontrolul,
- ajutăm persoanele să se schimbe,
- are caracter pozitiv,
- permitem oricui să se afirme,
- dezvoltă capacitatea de a gândi,
- dezvoltă respectul de sine,
- se formează comportamentul adecvat.

În rezultatul prestării serviciului „Comunicarea multiculturală” membrii comunității se schimbă din punct de vedere emoțional și multilateral:

- este conștient de emoțiile sale și vorbește liber despre ele,
- recunoaște emoțiile celor din jur,
- comunică ușor despre ceea ce îl interesează sau îl preocupă,
- știe să spună NU fără să îi rănească pe ceilalți,
- are comportamente rezonabile, chiar și atunci când lucrurile nu merg așa cum și-ar dori, și nu abandonează o activitate,
- sistemul motivațional este bine dezvoltat – face unele activități pentru că a înțeles beneficiile și utilitatea acestora pentru propria dezvoltare,
- este sigur pe el în majoritatea situațiilor, iar atunci când simte că nu se descurcă, cere ajutor,
- se adaptează rapid la situații/persoane/culturi/naționalități noi,
- dispăre teamă de a pună întrebări sau să își pledeze preferințele,

- se stabilesc prieteni cu care se relaxează și de la care învață modele noi de comportament.

Pentru a iniția Serviciul „Comunicare multiculturală” este necesar de a argumenta importanța în cadrul comunității precum:

- *motivația*, conform cerințelor identificate la zi,
- *tema*, se alege în funcție de necesitatea apărută,
- *scopul și obiectivele*, sunt baza activității,
- *grupul-țintă*: de obicei este întreaga comunitate,
- *beneficiarii*: membrii grupului-țintă, dar și întreaga comunitate,
- *durata*, este din timp programat cu mici abateri la dorința participanților,
- *partenerii* interesați de temele propuse cu care este încheiat un acord de parteneriat și se stabilesc angajamentele,
- *resursele*: umane, documentare și informaționale,
- *mijloacele de realizare*: activitățile ce se vor desfășura în cadrul serviciului,
- *metodele și tehnicile de lucru* stabilite din timp,
- *impactul* – evaluarea serviciului,
- *bugetul* serviciului.

Pentru a organiza o activitate în cadrul serviciului este binevenită Analiza SWOT a fiecărei activități aparte a serviciului.

Puncte tari:

- participanții vor cunoaște ce este comunicare multiculturală,
- participanții vor cunoaște normele de comportare vizavi de persoanele de alte etnii și naționalități,
- participanții vor dori să meargă mai des la bibliotecă,
- va spori încrederea membrilor comunității față de bibliotecă,
- va spori eficiența activităților desfășurate în bibliotecă.

Puncte slabe:

- riscul ca unii membri ai comunității să nu trateze cu același interes acest serviciu.

Oportunități:

- disponibilitatea personalului bibliotecii de a conlucra cu diversitatea etniilor și naționalităților din comunitate,
- disponibilitatea membrilor comunității de a conlucra și discuta cu diapora și cu membrii familiei lor native din diverse țări,
- dezvoltarea colecției de carte multiculturală a bibliotecii cu surse tradiționale și în format digital.

Amenințări:

- rezistența la schimbare,
- fluctuația de personal,

- lipsa de personal specializat.

În cadrul Serviciului „Comunicarea multiculturală” se vor implimenta metode/tehnici de lucru (activități): întâlniri cu scriitorii, dialoguri multiculturale la diverse aniversări ale etniilor și naționalităților, dezbateri cu teme multiculturale, expoziții de publicații multiculturale, vizionare de filme, program de recreere, oră de lectură, oră de istorie, program artistic etc. [2]

Exemple de teme pentru activitățile din cadrul serviciului:

- Biblioteca – lăcaș de cultură,
- Cartea, izvor de cunoaștere multiculturală,
- Am venit să colindăm! – program de colinde,
- Cultura găgăuzilor (bulgarilor, romilor; ucrainenilor etc.),
- Sa cunoaștem doi mari prieteni: Mihai Eminescu și Ion Creangă (alți scriitori ai altor culturi) – lectură, prezentarea de imagini, discuții despre valoarea prieteniei,
- Oră de lectură (lectură a cărților în limbile etniilor și altor naționalități),
- Pregătirea și prezentarea spectacolelor din operele internaționale ale scriitorilor,
- Masă rotundă cu participanții diferitor etnii și naționalități la date remarcabile ale sărbătorilor etniilor și altor naționalități,
- Comunicarea multiculturală – un model de colaborare eficientă,
- Spațiul bibliotecii – un lăcaș de cultură spre cunoaștere și socializare,
- Comunicarea multiculturală – exersarea aptitudinilor de comunicare, de povestire și de dramatizare a membrilor comunității,
- Dezvoltarea valențelor formative multiculturale,
- Încurajarea lecturii multiculturale prin împrumut de cărți de la bibliotecă,
- Biblioteca ecosistemul “gândește global acționează local”,
- Întreabă un membru al comunității.

O mare atenție trebuie acordată impactului activităților serviciului în dezvoltarea abilităților membrilor comunității. Impactul în cazul nostru este primordial în dezvoltarea patriotismului, toleranței, incluziunii sociale la membrii comunității pentru a construi un stat bazat pe drept și democrație. Impactul este direct proporțional cu abilitățile care se capătă în rezultatul implementării serviciului „Comunicare multiculturală” și care se discută și se analizează în cadrul serviciului pentru îmbunătățirea activității în continuare:

Aspecte observate. Constatări	Eventuale necesități din perspectiva incluziunii sociale
Dezvoltarea memoriei	
Dezvoltarea atenției	
Abilități de exprimare și comunicare	
Dezvoltarea autonomiei în comunicare	
Dirijarea stărilor de oboseală	
Dezvoltarea tempoului și a vitezei de executare a sarcinilor	
Orientare în timp	

Orientare în spațiu	
Dezvoltarea abilităților sociale	
Dezvoltarea toleranței față de membrii altor etnii și naționalități	
Acceptarea societății multiculturale	
Dezvoltarea gândirii analitice	
Cunoașterea patrimoniului universal scris	

Comunicarea interculturală/multiculturală a devenit un proces inevitabil datorită globalizării. Dispariția barierelor geografice duce la schimbări rapide, interacțiunea dintre oameni capătă noi dimensiuni. Contactul și comunicarea cu alte culturi sunt caracteristicile dominante ale vieții actuale, folosirea beneficiilor tehnologiei pentru a lua legătura rapid cu altă persoană din alte țări, continente. Migrația globală și războiul din Ucraina, deasemenea, au contribuit spre un mod de comunicare mai deschis, spre o comunicare interculturală/multiculturală. Serviciul „Comunicare multiculturală” apare pentru a înțelege mai bine ceea ce reprezintă multiculturalitatea. Trebuie să luăm în considerare rolul important al contextului (social, cultural și istoric) în relațiile intra- și extra-culturale, legătura multilaterală între cultură și comunicare. Republica Moldova este o țară multiculturală și bibliotecile sunt acele instituții care promovează multiculturalismul teritorial pentru o conviețuire pașnică bazată pe recunoașterea celuilal, pe respect și pe democrație.

Referințe bibliografice:

1. BUGETAREA participativă la Gura Bîcului a trecut cu BRIO testul de colaborare între cetățeni și administrația publică locală [online]. [citată 22.02.2023]. Disponibil: <https://bugetulmeu.md/4487/>
2. CHIRIAC, Gabriela. Valențe moderne ale democrației participative / Gabriela CHIRIAC Silvia DULSCHI [online]. [citată 22.02.2023]. Disponibil: <https://www.unicef.org/media/84791/file/SOWC-2003.pdf>
3. IFLA and UNESCO Launch an Updated Public Library Manifesto at the 87th World Library and Information Congress (WLIC) [online]. [citată 22.02.2023]. Disponibil: // <https://www.ifla.org/news/ifla-and-unesco-launch-an-updated-public-library-manifesto-at-the-87th-world-library-and-information-congress-wlic/>
4. IFLA/UNESCO Manifestul bibliotecii publice 1994 <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/188/1/pl-manifesto-ro.pdf> 4 p.
5. IFLA-UNESCO Public Library Manifesto 2022 [online]. [citată 22.02.2023]. Disponibil: // <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2006/1/IFLA-UNESCO%20Public%20Library%20Manifesto%202022.pdf>.
6. KULIKOVSKI, Lidia. Evoluția serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate în contextul democratizării sociale 13.00.05 - Teoria, metodică și organizarea activității de culturalizare Autoreferat al tezei de doctor în pedagogie Chișinău 2003 [online]. [citată 22.02.2023]. Disponibil:

<https://hapes.hasdeu.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/36/L.%20Kulikovski%20Teza%20de%20doctor.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

7. MANIFEST de la Biblioteca Pública de l'IFLA/UNESCO 2022 [online]. [citat 22.02.2023]. Disponibil: https://cobdc.org/wp-content/uploads/Manifest_IFLA_2022_catala.pdf
8. MANIFESTUL IFLA pentru Internet [online]. [citat 22.02.2023]. Disponibil: http://www.bnrm.md/files/accesDedicat/Manifestul_IFLA_pentru_Internet.pdf
9. MEETING Basic Learning Needs: A vision for the 1990s. World Declaration on Education for All. UNESCO, 1990. [online]. [citat 22.02.2023]. Disponibil: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000975/097552e.pdf>
10. OSOIANU, Vera. Manifestul Bibliotecii Publice 2022 IFLA/UNESCO – începutul unui nou capitol în activitatea de advocacy pro bibliotecă [online]. [citat 22.02.2023] / Vera Osoianu // Blog de biblioteconomie și știința informării, 1 august, 2022. Disponibil: <https://clubbib2.wordpress.com/2022/08/01/manifestul-bibliotecii-publice-2022-ifla-unesco-inceputul-unui-nou-capitol-in-activitatea-de-advocacy-pro-biblioteca/>
11. REPUBLICA Moldova Ghid practic privind transparența și participarea cetățenilor [online]. [citat 22.02.2023]. Disponibil: <https://rm.coe.int/moldova-handbook-on-transparency-and-citizen-participation-ro/16807893c2>
12. THE Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. World Conference on Special Needs Education "Access and Quality", Salamanca, Spain, 7-10 June 1994 [online]. [citat 22.02.2023]. Disponibil: http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF